EDUCATOR COMPETENCIES OF PRE-SENIOR PREPARATION

[KOMPETENCIE EDUKATORA PRESENIORSKEJ PRIPRAVY]

Michal Koricina

doi: 10.18355/PG.2021.10.1.4

Abstract

Pre-Senior Education will be one of the main pillars of active ageing policy in the future. Requirements on adult educators, lecturers, trainers of older people, grow. In the paper author presents theoretical starting points of competencies of educator of pre-senior preparation, deals with general competencies defined in Slovak national documents and indicates specific requirements on older adult educator. He also talk about aspects as relational competence and charisma of lecturer which are important elements of quality of educational event. The article is the output of author within the project VEGA no.1/0001/18 called Preparation for ageing and old age – possibilities of andragogical intervention.

Key words

Educator of Adults, Competencies, Pre-senior preparation

Anotácia

Preseniorská edukácia bude jedným z hlavných pilierov politiky aktívneho starnutia v budúcnosti. Požiadavky na andragóga, ktorý je lektorom, školiteľom či trénerom v oblasti vzdelávania starších dospelých ľudí, stúpajú. Autor v príspevku predstavuje teoretické východiská kompetencií edukátora preseniorskej prípravy, zaoberá sa všeobecnými spôsobilosťami definovanými v národných dokumentoch Slovenska a uvádza tiež špecifické požiadavky na vzdelávateľa starších dospelých. Venuje sa tiež aspektom ako vzťahová kompetencia a charisma lektora, ktoré sú dôležitými prvkami kvality vzdelávacieho podujatia. Článok je výstupom v rámci projektu VEGA č.1/0001/18 s názvom Príprava na starnutie a starobu – možnosti andragogickej intervencie.

Kľúčové slová

Edukátor dospelých, Kompetencie, Preseniorská príprava

Úvod

Otázka aktívneho starnutia starších dospelých ľudí sa stáva čoraz viac aktuálnejšou vo viacerých oblastiach. Inak tomu nie je ani na poli vzdelávania, ktoré predstavuje jeden z dôležitých pilierov prípravy na odchod do starobného dôchodku. Pod pojmom preseniorská edukácia rozumieme predovšetkým krátkodobú prípravu na odchod do dôchodku, ktorá začína približne 5 rokov pred samotným odchodom a jej cieľom je predovšetkým dosiahnutie sociálnej istoty a pocitu bezpečnosti pri prechode do dôchodku (Cornanicova, 2007). Ak má byť toto obdobie v živote staršieho človeka

úspešné, je na mieste zaoberať sa otázkou kvality preseniorského edukačného programu.

Kompetencie edukátora starších dospelých

Jedným z kľúčových aktérov prípravy na starobný dôchodok je edukátor. Môžu ho označovať pojmy ako lektor, facilitátor či mentor, no jeho úloha ostáva stále rovnaká – pomôcť starším dospelým ľuďom pripraviť sa na obdobie dôchodku, aby prechod do novej životnej etapy zvládli úspešne. Cieľom nášho príspevku je preto ponúknuť kompetenčný profil andragóga, ktorý by mal pôsobiť v organizáciách či podnikoch za účelom edukačnej prípravy zamestnancov na starnutie, starobu, odchod z pracovného života po dosiahnutí dôchodkového veku a tiež za účelom pomoci týmto ľuďom objaviť potenciál ich nastávajúceho životného štýlu.

V. Kupcová (2014, p. 108) zaraďuje osobnosť lektora medzi štyri základné determinanty kvality vzdelávacieho podujatia, preto je potrebné, aby sa profilovaniu jeho kompetenčného modelu venovala dostatočná pozornosť, o to viac, že cieľová skupina starších dospelých so sebou prináša vlastné špecifiká, ktoré je potrebné zohľadniť pri edukačnom procese.

Kompetencia predstavuje určitý súbor, kombináciu či nazhromaždenie znalostí, schopností, spôsobov správania, prístupu, porozumenia, spôsobov sebarealizácie a pod. (Pejatović, A., 2012, p. 95).

M. Despotović (2012) poukazuje na to, že systém vzdelávania dospelých je dynamický a veľmi heterogénny odbor ľudskej činnosti. Z toho vyplýva viacero faktorov, od ktorých sa odvíja pracovná funkcia, rola pracovníkov aj druh kompetencií vzdelávateľov dospelých. Medzi tieto faktory patria:

- *Oblasť vzdelávania* – rozlišuje sa, či ide o vzdelávanie všeobecné, odborné, kultúrne, alebo umelecké.
- *Užšia oblasť vzdelávania* – definuje, o akú tému vzdelávania ide – napríklad získavanie odborných zručností, starostlivosť o zdravie, ochrana životného prostredia, ochrana ľudských práv, informačné a komunikačné technológie, sociálne zručnosti, osobnostný rozvoj a ďalšie.
- *druh vzdelávania a učenia* – iné kompetencie edukátora si vyžaduje učenie formálne, iné neformálne a iné informálne.
- *Inštitúcie a organizácie, ktoré realizujú vzdelávanie* – postavenie andragóga sa líši aj v závislosti od inštitucionálneho zabezpečenia (vzdelávacie organizácie, kultúrne organizácie, štátne orgány, neziskové subjekty, cirkev,...).
- *Pracovné pozície zamestnancov* – kompetencie sú ovplyvňované aj tým, akú pozíciu andragóg zastáva (učiteľ, školiteľ, lektor, organizátor, animátor, manažér).
- *Dominantné roly a úlohy* – potrebné kompetencie určujú aj úlohy, ktoré sú hlavnou náplňou práce andragóga (plánovanie vzdelávacích aktivít, konzultácie a poradenstvo, hodnotenie, koučovací prístup a mentoring,...).

- *Cielové skupiny, ktorým je vzdelávanie určené* – v našom prípade skupina starších dospelých ľudí, ktorá prináša so sebou aj určité špecifické nároky na lektora (Despotović, M. 2012, p. 83).

Pri definovaní základných profesijných kompetencií andragóga, pôsobiaceho v oblasti edukačnej prípravy zamestnancov na starobný dôchodok, vychádzame z *Národnej sústavy povolani Slovenskej republiky*, v rámci ktorej zameriavame pozornosť na povolania lektora ďalšieho vzdelávania a sociálneho pracovníka, keďže charakter práce andragóga so staršími dospelými ľuďmi do určitej miery zahŕňa kompetencie oboch týchto povolani. Aj na základe toho teda môžeme tvrdiť, že všeobecnými spôsobilosťami a kompetenciami edukátora starších dospelých určite sú:

- **Komunikácia (jednanie s ľuďmi)** – je dôležité, aby lektor komunikoval s účastníkmi profesionálne i ľudsky, a tak bol pre nich partnerom, ktorý im v procese edukácie pomáha a uľahčuje im ho.
- **Motivovanie ľudí** – schopnosť motivovať a nadchnúť účastníkov je pri tomto type vzdelávania kľúčová. Lektor musí byť tým, kto im odkryje potenciál a benefity ďalšieho vzdelávania aj vo vyššom veku.
- **Osobnostný rozvoj** – andragóg by mal byť zorientovaný v oblasti osobnostného rozvoja a mal by ovládať techniky, ktorými účastníkom pomôže nájsť možnosti ich vlastného ďalšieho rastu. A keďže vedenie príkladom je jednou z účinných metód, aj sám andragóg by nemal zabúdať na svoj rozvoj po viacerých stránkach.
- **Samostatnosť** – vedenie procesu edukácie si vyžaduje autonómneho lektora, ktorý je schopný bez ďalšej pomoci usmerňovať edukantov na ceste k stanoveným cieľom.
- **Kultivovaný slovný prejav, schopnosť vyjadrovania sa** – pri starších dospelých je neraz potrebné rozprávať pomalšie, dôležité informácie zopakovať, termíny prevzaté z cudzieho jazyka vysvetliť, a k tomu je nevyhnutné, aby lektor rešpektoval svojich poslucháčov a komunikoval s nimi jasne a zrozumiteľne.
- **Organizovanie a plánovanie práce** – vedúci vzdelávacej aktivity by mal disponovať tiež organizačnými schopnosťami, aby efektívne naplánoval celý proces počnúc mapovaním vzdelávacích potrieb, cez realizáciu a evaluáciu účastníkov, až po hodnotenie efektívnosti celého programu.
- **Prezentovanie** – keďže značná časť vzdelávacieho programu spočíva aj v sprostredkovaní nových poznatkov účastníkom, andragóg by mal poznať zásady efektívnej prezentácie a vhodne ich aplikovať pri svojej práci.
- **Tvorivosť, kreativita** – špecifickosť cieľovej skupiny si vyžaduje, aby lektor disponoval určitou mierou kreativity a mohol tak zvoliť inovatívne metódy a postupy, ktoré účastníkov zaujmú a pomôžu im dosahovať dobré výsledky.
- **Vodcovské schopnosti** – koncept andragóga ako lídra by nemal byť cudzí edukátorovi, ktorý pracuje so staršími dospelými. Mal by vedieť predstaviť účastníkom víziu či smer, ktorým sa ich vzájomné pôsobenie bude uberať a s ohľadom na ich schopnosti posúvať celý proces vpred.

- ***Schopnosť prijímať rozhodnutia a nie byť zodpovednosť*** – aj keď tento typ vzdelávania je charakteristický svojou neformálnosťou, v určitých chvíľach by mal byť lektor ten, kto urobí rozhodnutie a pevne si za ním stojí, samozrejme mysliac na konkrétnych edukantov, ktorých sprevádza (Národná sústava povolání SR, 2021).

Dá sa povedať, že uvedené kompetencie a spôsobilosti by mali byť „povinnou výbavou“ každého lektora. M. R. Patrício a A. J. Osório (2013) definujú 4 roly, ktoré by mal lektor v tejto oblasti zastávať. Mal by:

- facilitovať a motivovať starších dospelých ku vzdelávaniu sa počas celého obdobia dôchodku,
- hľadať spôsoby, ako zapojiť čoraz viac starších dospelých,
- učiť, sprevádzať, motivovať a byť trénerom pre starších dospelých,
- neustále zvyšovať kvalitu vzdelávania dospelých (Patrício, M. R., Osório, A. J., 2013, p. 1).

Komparatívna výskumná štúdia Buiskoola a kol. (2010, in: Despotović, M., 2012) priniesla súhrn špecifických kompetencií, ktoré by mali byť príznačné pre profesionálneho vzdelávateľa dospelých. Sú nimi:

- schopnosť posúdiť vzdelávacie potreby,
- vytváranie postupu učenia (sa),
- podpora nadobúdania vedomostí a podpora rozvoja dospelých účastníkov,
- hodnotenie vzdelávacieho procesu,
- vytváranie programu,
- poradenstvo,
- riadenie finančných zdrojov,
- riadenie ľudských zdrojov,
- vedenie inštitúcie,
- propagácia inštitúcie,
- administratívna podpora inštitúcie,
- tvorba vzdelávacieho prostredia, založeného na IKT (Buiskool a kol., 2010; Despotović, M., 2012, p. 85).

Z vyššie uvedeného je zrejmé, že rozsah činností aj kompetencie andragóga sú veľmi rozmanité.

Autorka H. Ko (2020) na základe svojho výskumu formulovala niekoľko požiadaviek na osobnosť lektora, ktorý sa venuje primárne cieľovej skupine starších dospelých:

- Lektor by mal rozumieť účastníkom na viacerých úrovniach (na úrovni fyzickej, psychologickéj, sociálnej, emocionálnej, kultúrnej i rodovej). To predpokladá dlhší proces prípravy, ako je to pri vzdelávaní mladších cieľových skupín.
- Lektor by mal vedieť pomôcť účastníkom, ktorí majú určité ťažkosti ešte predtým, než sami požiadajú o pomoc. Je tu potrebná značná miera empatie a vnímavosti, aby lektor zachytil aj potenciálne prekážky učiacich sa.

- Dobrý lektor by mal učiacim sa pomáhať prostredníctvom edukácie vyriešiť ich životné problémy. Je pravdou, že čím viac sa dotýka edukácia života ľudí, tým vyššiu hodnotu pre nich má.
- Lektor by sa mal snažiť povzbudzovať vytváranie silných vzťahov medzi účastníkmi navzájom, ako aj ním a účastníkmi vzdelávania.
- Lektor by mal v maximálnej možnej miere do procesu edukácie zapájať aj každého účastníka individuálne.
- Vo veľkej miere by mal lektor využívať praktické aktivity, aby účastníkov vtiahol do deja.
- Vychádzajúc zo stratégie „začať so známym“ by mal lektor umožniť účastníkom vyjadriť to, čo už vedia, to, čo už zažili, aby na tom následne mohol stavať.
- Lektor by mal vedieť povzbudiť a využiť vlastnú (seba)stimuláciu učiacich sa, ktorá bola identifikovaná ako najsilnejší determinant spôsobujúci rozdiely medzi účastníkmi (Callahan, J. S. et al., 2003, p. 667).
- V priebehu vzdelávacej aktivity by mal lektor znižovať závislosť účastníkov na ňom a viac podporovať vzájomné učenie sa.
- Lektor by mal vytvárať príležitosti pre účastníkov na vzájomné odovzdávanie si skúseností, podporovanie sa a vytváranie vzťahov s ostatnými účastníkmi vzdelávacej aktivity (Ko, H., 2020, p. 10).

Ak hovoríme o špecifických požiadavkách na andragóga, pracujúceho so staršími dospelými, pokladáme za potrebné zdôrazniť ešte jeden aspekt edukácie, ktorým je vytváranie silných vzťahov. Lektor ako facilitátor by mal cieľavedome a proaktívne posilňovať vzťahy s učiacimi sa, a tým prispievať k lepšej klíme v skupine. Môže na to využiť niektoré zo stratégií:

- **Potvrdenie** – inštruktor by mal svojich edukantov potvrdzovať, rešpektovať ich identitu, nerozprávať sa s nimi povýšenecky a vhodným spôsobom sa „dotknúť“ ich vnútra.
- **Akceptovanie** – lektor by mal prijímať všetkých bez rozdielu a snažiť sa im vyhovieť, bez ohľadu na etnickú príslušnosť, národnosť, pohlavie či socio-ekonomickú úroveň. Pri starších ľuďoch je dôležité akceptovať aj ich zdravotné znevýhodnenia.
- **Zainteresované zúčastňovanie sa** – lektor musí byť pozorný a pripravený „zachrániť“ účastníka, ktorý má problém alebo niečo nevie, a ktorému by mohlo byť nepríjemné niečo sa lektora spýtať alebo vyhľadať pomoc.
- **Využívanie času a prostriedkov** – lektor by mal účastníkom dopriať dostatočný čas pred alebo po vyučovaní, počas prestávok im umožniť ísť na čaj a byť ľahko dostupný (napr. prostredníctvom elektronickej pošty).
- **Prístupnosť** – lektor by sa mal snažiť zbúrať bariéry medzi ním a účastníkmi aj tak, že sa k nim bude správať podobne ako k priateľom alebo rodinným príslušníkom.
- **Asertivita** – okrem prístupnosti však je potrebné udržiavať aj určité profesionálne hranice, čo sa dá dosiahnuť stanovením základných pravidiel na začiatku kurzu či pomenovaním si očakávaní od účastníkov.

- **Ostražitosť** – inštruktor by mal vopred poznať citlivé problémy skupiny (napr. etnická príslušnosť, náboženstvo či názorové odlišnosti na určitú tému), aby sa v priebehu vzdelávania nedal stiahnuť do hádok a konfliktov s účastníkmi o takýchto problémoch (Ko, H., 2020, p. 6).

Sme presvedčení, že kreatívni a zorientovaní andragógovia budú dôležitými aktérmi prípravy starších ľudí na odchod do dôchodku a budú sa tak podieľať na úspešnom aplikovaní konceptu aktívneho starnutia do života spoločnosti.

V našom príspevku považujeme za podstatné tiež uviesť jednu kompetenciu, ktorá by mala rovnako charakterizovať andragóga, pracujúceho so staršími dospelými, a ktorej sa výskumne venujú B. Wahlgren a kol. (2016). Ide o vzťahovú kompetenciu alebo kompetenciu v oblasti rozvoja vzťahov. Preseniorská edukácia plní pre staršieho človeka vo veľkej miere socializačnú funkciu, a preto každý lektor by mal vytvárať príležitosti na to, aby edukácia napĺňala potreby účastníkov aj v oblasti vytvárania sociálnych vzťahov, zdieľania skúseností či podpory pri zvládaní životných problémov. Podľa spomenutých autorov sú obsahom tejto kompetencie tri otázky:

- 1) kompetencia vo zvládaní konfliktov medzi účastníkmi v skupine,
- 2) kompetencia v dávaní vďačnej spätnej väzby účastníkom,
- 3) kompetencia v rozprávaní edukantom o osobnom živote (mimo vzdelávacej aktivity) (Wahlgren, B. a kol., 2016, p. 306).

Edukátori zapojení do výskumu B. Wahlgrena a kol. (2016) potvrdzujú, že rozvoj kompetencie v oblasti rozvoja vzťahov je pre edukačný proces mimoriadne dôležitý. Hovorí, že rozvoj tejto novej roly edukátorov a vzťahovú kompetenciu do vzdelávania je možné aplikovať mnohokrátým spôsobom. Výzvou podľa nich ostávajú dve základné otázky, a to a) ako rozvíjať nové vzťahy so študentmi, a b) ako udržať vzťahy v prostredí akademickej kultúry, a zároveň v sociálne podporujúcom prostredí, v ktorom môžu študenti prevíť. Podľa slov jedného z účastníkov výskumu, „sú tri veci, ktoré musí byť edukátor dospelých schopný ponúknuť: vytvárať vzťahy, manažovať triedu / skupinu a byť odborne kvalifikovaný; pričom je poradie dôležité“ (Wahlgren, B. a kol., 2016, p. 309). Faktorom úspešnosti edukačnej aktivity tiež ostáva, ako dokážu lektori stimulovať rozvíjanie vzťahov medzi účastníkmi aj mimo triedy. (Wahlgren B. a kol., 2016). Apelujeme preto na to, aby vzdelávatelia starších dospelých mali na zreteli význam a benefity vzťahovej kompetencie v kontexte rozvoja osobnosti a socializácie učiacich sa, ktorých sprevádzajú.

V predkladanom príspevku nechceme ostať len pri tradičnom vymedzení kompetencií edukátora. Vzdelávateľ starších dospelých by mal disponovať aj akousi pridanou hodnotou, ktorou v tomto kontexte rozumieme charizmu lektora. Veľmi podnetným je príspevok autorov Y. Wua a kol. (2014), ktorí sa zaoberali otázkou, či charizma edukátora dospelých môže podnietiť záujem dospelých ľudí o účasť na ďalšom vzdelávaní. Besides, Wang (2012, in: Wu, Y. a kol., 2014, p. 397) uvádzajú definíciu pojmu osobnostná charizma, ktorá pod tento termín zahŕňa vedomosti, schopnosti, temperament, morálnu kultúru a prejavy správania (vonkajší faktor) – obliekanie a reč tela.

Autori ďalej uvádzajú, že vnútorná charizma edukátora pojíma tri faktory: 1. vyučovacie metódy, 2. charakter, 3. vedomosti; vonkajšia – ako sme už naznačili - zahŕňa štýl obliekania a neverbálne prejavy mimiky a gestikulácie. Výskumné zistenia Y. Wua a kol. (2014) potvrdzujú, že oba druhy charizmy sa ukazujú ako spôsob priťažlivej sily pre dospelých, ktorý ich motivuje k zúčastňovaniu sa na kontinuálnom vzdelávaní. Špeciálne, charizma vyučovacích metód a charizma neverbálnych prejavov sú dva prioritné faktory ovplyvňujúce intenciu dospelých participovať na ďalšom vzdelávaní. A hoci faktory obliekania sú identifikované ako súčasť charizmy edukátora, nemajú zásadný vplyv na zámer dospelých ďalej sa vzdelávať. V záveroch svojho príspevku autori uvádzajú okrem iného výzvu pre všetkých vzdelávateľov dospelých: „Edukátori už nemôžu ďalej seba samých považovať za učiteľov s obmedzenou zodpovednosťou a autoritou. Mali by sa stať charizmatickými učiteľmi a hrať tak rozhodujúcu úlohu v procese celoživotného vzdelávania (Wu, Y. a kol., 2014, p. 400).

Záver

Kompetenčný profil edukátora preseniorskej prípravy je jedným z kľúčových faktorov, smerujúcich k vyššej kvalite vzdelávacích aktivít pre ľudí v pred dôchodkovom veku. Považujeme za potrebné zaoberať sa vymedzením predpokladov a špecifik, ktoré by mal spĺňať andragóg pracujúci s touto cieľovou skupinou práve kvôli tomu, aby vzdelávanie mohlo priniesť želaný efekt a pripravilo staršieho človeka na novú životnú etapu po každej stránke. Vyjadrujeme nádej, že lektorov, školiteľov či trénerov, ktorí sa rozhodnú k edukácii „preseniorov“ pristupovať profesionálne, bude len pribúdať a že sa kvalitná príprava na odchod do dôchodku stane jednou z dominantných tém politiky aktívneho starnutia na Slovensku i v Európe.

Acknowledgment

Článok je výstupom v rámci projektu VEGA č.1/0001/18 s názvom Príprava na starnutie a starobu – možnosti andragogickej intervencie.

The article is the output of author within the project VEGA no.1/0001/18 called Preparation for ageing and old age – possibilities of andragogical intervention

Bibliographic references

- CALLAHAN, J.S. a kol. 2003. Does Method Matter? A Meta-Analysis of the Effects of Training Method on Older Learner Training Performance. In Journal of Management. n. 29, pp. 663-680. Available online: <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0149206303000291>
- CORNANICOVA, R. 2007. Geragogika ako teória edukácie seniorov a edukácie vo vzťahu k senu (Formovanie, terminológia, definícia, status). In: Rocznik Andragogiczny. pp. 163 -173. ISSN 1429-186X
- DESPOTOVIC, M. 2012. Vzdelavani dospelých medzi profesionalizaci a profesionalismem. In Studia paedagogica. vol. 46, n. 12, pp. 75-90. ISSN 2336-4521. Available online:

<https://www.phil.muni.cz/journals/index.php/studia-paedagogica/issue/view/24/showToc>

KO, H. 2020. Teaching older adults: an instructional model from Singapore. In *Educational Gerontology*. vol.. 46, n. 12, pp. 731-745, ISSN 1521-0472. Available online:

<https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/03601277.2020.1807689>

KUPCOVA, V. 2014. *Zaujmove vzdelavanie z aspektu kvality*. Banska Bystrica: Belianum, 146 p. ISBN 978-80-557-0744-0.

NARODNA SUSTAVA POVOLANI. 2021. *Sektorovo riadene inovacie*. Available online: <https://sustavapovolani.sk>

NARODNY PROGRAM AKTIVNEHO STARNUTIA NA ROKY 2021-2030 – analyticka cast. 2020. Bratislava: Institut pre vyskum prace a rodiny, 31 p. Available online: <https://ivpr.gov.sk/narodny-program-aktivneho-starnutia-na-roky-2021-2030-analyticka-cast-kvetoslava-repkova-ed/>.

PATRICIO, M.R. – OSORIO, A.J. 2013. Skills and competences of adult educators: learning experiences with senior citizens. Poster. In *Professionalisation of Adult Educators – International and Comparative Perspectives*. Bonn, Available online: https://www.researchgate.net/publication/305730306_Skills_and_competences_of_adult_educators_learning_experiences_with_senior_citizens

PEJATOVIC, A. 2012. Jake kompetence maji mit vzdelavatele dospelych? In *Studia paedagogica*, Brno: MUNI. vol. 17, n. 1, pp. 91-111. ISSN 2336-4521. Available online: <https://www.phil.muni.cz/journals/index.php/studia-paedagogica/issue/view/24/showToc>

WAHLGREN, B. a kol. 2016. Expanding the traditional role of the adult education teacher - The development of relational competences and actions. In *Teaching and Teacher Education*. vol. 60, pp. 303-311. ISSN 0742-051X. Available online: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0742051X16303389?via%3Dihub>

WU, Y. a kol. 2014. Can Teacher Charisma really Spark Adult Intention in Continuing Learning? In *Procedia – Social and Behavioral Sciences*. n. 191, pp. 396-401. ISSN 1877-0428. Available online: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S187704281502412X>

Mgr. Michal Koricina
Department of Education
Constantine the Philosopher University in Nitra
Dražovská 4, 949 74 Nitra
Slovakia
michal.koricina@ukf.sk